

OSMANLI DÖNEMİNDE YAZILMIŞ BAZI AHLAK KİTAPLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

AN EVALUATION OF THE STUDIES ON SOME ETHIC BOOKS WRITTEN IN THE OTTOMAN PERIOD

Dr. Bilal ELBİR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü, Manisa/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-8865-1240

Can BAĞCI

Milli Eğitim Bakanlığı, Türkçe Öğretmeni Tekirdağ/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-8865-1240

Cite As Elbir, B. & Bağcı, C. (2021). "Osmanlı Döneminde Yazılmış Bazı Ahlak Kitapları Üzerine Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:6, Issue:30; pp:1609-1617

ÖZET

Ahlak eğitimi günümüzde oldukça önem kazanmış, okullarda değerler eğitimi başlığı altında birçok ahlaki değer kazandırılmak istenmektedir. İslâmiyet'i kabul eden Türkler Arapça ve Farsça yazılmış ahlak kitapları literatürüyle karşılaştılar. Arapça ve Farsça bilenlerin okuyup anlayabildiği ahlak kitaplarını bu dilleri bilmeyenlerin anlaması mümkün olmamıştır. Osmanlı döneminde ahlaki davranış olarak kazandırmanın yanında teorik olarak ahlaki irdeleyen çalışmalar ortaya konulmuştur. Osmanlılar devrinde yazılan ahlak kitaplarını tercüme, telif ve şerh olarak üç kategoriye ayırmamız mümkündür. Şerh başlığı altında yazılan ahlak kitapları model alınan eserin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemiştir.

Çalışmamızda Osmanlı döneminde yazılmış bazı ahlak kitapları hakkında yapılmış akademik çalışmaların incelenmesi konu olarak ele alınmıştır. Çalışmamızın örnekleminde yer alan eserler 15-18. yüzyıl aralığındadır. Tezlerle ilgili Yök Tez Merkezi'nden yararlanılmış; makalelerde internet veri tabanında erişime açık olanlar örnekleme dahil edilmiştir. Çalışmanın yapısı gereği meta-analiz yöntemi kullanılmıştır. Erişilen çalışmalar dış ve iç yapı analizi yapılarak sonuç değerlendirilmesi yapılmıştır. Osmanlı döneminde yazılmış ahlak kitapları üzerine yapılan çalışmaları kategorize ederek anlamlandırmayı hedefleyen bu çalışma, yeni çalışmalara ışık tutmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Ahlak Kitapları, Osmanlı Dönemi, Tercüme

ABSTRACT

Moral education has gained a lot of importance today and it is desired to gain many moral values under the title of values education in schools. The Turks who accepted Islam encountered the literature of moral books written in Arabic and Persian. It has not been possible for those who do not know these languages to understand the moral books that those who know Arabic and Persian can read and understand. In the Ottoman period, besides gaining morality as behavior, studies that examine morality theoretically have been put forward. It is possible to divide the moral books written in the Ottoman period into three categories as translation, copyright and commentary. The moral books written under the title of commentary aimed to contribute to a better understanding of the work taken as a model.

In our study, the examination of academic studies on some moral books written in the Ottoman period is discussed as a subject. The works included in the sample of our study are 15-18. century range. The Yök Thesis Center was used for theses; In the articles, those that are open to access in the internet database are included in the sample. Due to the nature of the study, the meta-analysis method was used. The results were evaluated by making external and internal structure analysis of the accessed studies. This study, which aims to categorize and make sense of the studies on moral books written in the Ottoman period, aims to shed light on new studies.

Keywords: Ethics, Ethics Books, Ottoman Period, Translation

1. GİRİŞ

Toplumun bir parçası olarak insan belli kurallar içerisinde yaşamını devam ettirmektedir. Uzun yılların birikimiyle oluşan gelenek görenek, doğru yanlış değerlerinin nesiller arasında aktarılması kültürün devamlılığı açısından önemlidir.

Ahlakın ne olduğuna dair birçok tanımlamalar yapılmıştır. Abdurrahman Şeref, ahlaki yaratılanın gitmesi gerektiği yolu belirleyen, diğer bir ifadeyle insan ruhunun yetilerini olması gereken gerçek değerine ve mükemmelliğe sevk eden ilkeler olarak tanımlamıştır. Yaratılış sebebini hissettirmeyi, doğuştan taşıdığı gücü doğru yola sevk etmeyi öğreten ilim olarak da tanımlanan ahlak, insanın hedeflediği yolu ve ilkeleri de kapsar (Abdurrahman Şeref, 2012: 17).

İslam'da ahlak, Kur'an ve Hz. Peygamber'in sünnetlerinden bağımsız düşünülemez. Ahlaki ilkeler Müslümanlara hem belli bir ahlaki şuru oluşturma hem de değişmeyen ilkesel ahlaki normları kazandırmada önemlidir (Tiryaki, 2015: 75).

Osmanlı coğrafyasında da ahlakın alt yapısını oluşturmada İslam ahlakının yanı sıra örf ve adetler de etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun yürüttüğü siyaseti, örf ve adetleri, ekonomisi ile birleşerek yeni bir sentezle Osmanlı-İslam ahlakı halini almıştır. Altı asır boyunca farklı milletten ve dinden mensupların da yaşadığı geniş topraklarda İslam ahlakı olarak anılmıştır (Erdem, 2012: 139).

Klasik Türk edebiyatında ahlâkı, dinî kurallar ve tasavvufî düşüncelerden ayırmak mümkün olamayacağından bir eserin dinî, tasavvufî veya ahlâkî olarak kategorize edilmesi oldukça zordur. Dinî bir eser aynı zamanda tasavvufî, tasavvufî bir eser aynı zamanda ahlâkî bir metin olma özelliğini taşır. Bundan dolayı ancak kapsadığı esas fikre bakarak bir esere dinî, tasavvufî ya da ahlâkî denilebilir. Mesela, yüz hadis veya kırk hadis konusunda yazılmış eserler dinî ve ahlâkî açıdan önem arz eder fakat hadisler esas olarak dinî çerçeve içerisinde yer alır (Levend, 1963:91).

Osmanlı İmparatorluğunda, kuruluş döneminden itibaren ahlak kitabı geleneği, tercüme ve te'lif ahlak kitaplarının yanı sıra diğer alanlarda yazılmış eserlerde de bölüm olarak kendine yer bulmuştur. Osmanlı dönemi, ilk yazılı kaynaklarında siyasetnamelere özgü cümle ve bölümlere sıkça rastlamak mümkündür. Osmanlılar yazdıkları ahlak ve terbiye kitaplarında genellikle kendilerinden önce Türk ve İslam dünyasında üretilen eserleri takip etmişlerdir. Ancak bu geleneğin dışına çıkanlar da vardır (Oğuz, 2013: 25).

Agâh Sırrı Levend, Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız adlı eserinde ahlâk kitaplarını konularına ve amaçlarına göre Genel Ahlâk, Siyasetnâmeler, Nasihatnâmeler, Mev'iza Yollu Eserler, Ahlâkî Güzel Sözler, Fütüvvetnâmeler, Kabusnâme Çevirileri, Kelile ve Dimne Çevirileri, Hikayelerle Süslenmiş Ahlâkî Eserler, Ahlâkî Fıkralar ve Hikâyeler, Atasözleri şeklinde bir sınıflandırmaya gitmiştir (Levend, 1963:93).

2. YÖNTEM

Klasik Türk Edebiyatı literatüründe Osmanlı döneminde yazılmış ahlaka dair telif veya tercüme eserlerle ilgili birçok tez yapılmıştır. Bu çalışma ile Klasik dönem ahlak kitapları üzerine hazırlanmış tez ve makalelerin değerlendirilmesi yapıp gelecekte ahlak kitapları üzerinde çalışacak uzmanlara yeni ufuklar açılması amaçlanmıştır.

Çalışmamızda Osmanlı sahasında yazılmış ahlak kitaplarından klasik dönemde ortaya çıkmış ve yazım dili Türkçe olanlar örneklem olarak alınmıştır. Çalışmanın yapısı gereği meta-analiz yöntemi seçilmiştir. Meta-analiz, belirli bir konuda yapılmış, birbirinden bağımsız, birden çok çalışmanın sonuçlarını birleştirme ve elde edilen araştırma bulgularının istatistiksel analizini yapma yöntemidir. Meta-analiz yöntemiyle incelenen çalışmalarda bulunabilecek eksikliklerin farkına varılabileceği gibi, bu çalışmalarda savunulan görüşlerin geçerliliğini de artırabilmek mümkündür (Akgöz, 204:107).

Meta-analizi bulguları birleştirmek amacıyla benzer bir konuda yapılmış bağımsız çalışmalardan elde edilen sonuçların istatistiksel analizidir. Özellikle son yıllarda yaşanan bilgi patlaması karşısında araştırmacılara istatistiksel olarak daha güçlü ve daha kesin tahmin yapma olanağı sağlaması, meta-analizin öneminin giderek artmasına ve daha yaygın bir şekilde kullanılmasına etki etmiştir.

Meta-analiz yöntemini uygulayabilmek için öncelikle konuyla ilgili alan taraması yapılmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi ve internet veri tabanında yapılan taramalar sonucunda ahlak kitapları üzerine hazırlanmış ve tam metnine ulaşılabilen çalışmalarla konu sınırlandırılmasına gidilmiştir.

Ulaşılan tezlerin öncelikle dış yapı sonrasında içerik analizleri yapılmıştır. Dış yapı incelemesinde belirlenen tezlerin hazırlandığı üniversitelerin isimleri, hazırlandığı yıllar, tezlere danışmanlık yapan akademisyenlerin unvanları istatistiğe dökülürken, içerik analizinde belirlenen tezlerin sonuç ve önerileri sınıflandırılmıştır.

3. BULGULAR

Veri tabanında bulunan çalışmalar içerisinde konu olarak Tanzimat Dönemi öncesinde yazılmış ve yazım dili Türkçe olan ahlak kitapları üzerine hazırlanmış 26 adet yüksek lisans ve doktora tezi tespit edilmiştir. Klasik dönemde yazılmış ahlak kitapları ile ilgili hazırlanmış 23 makaleye internet veri tabanında yapılan taramalarla ulaşılmıştır.

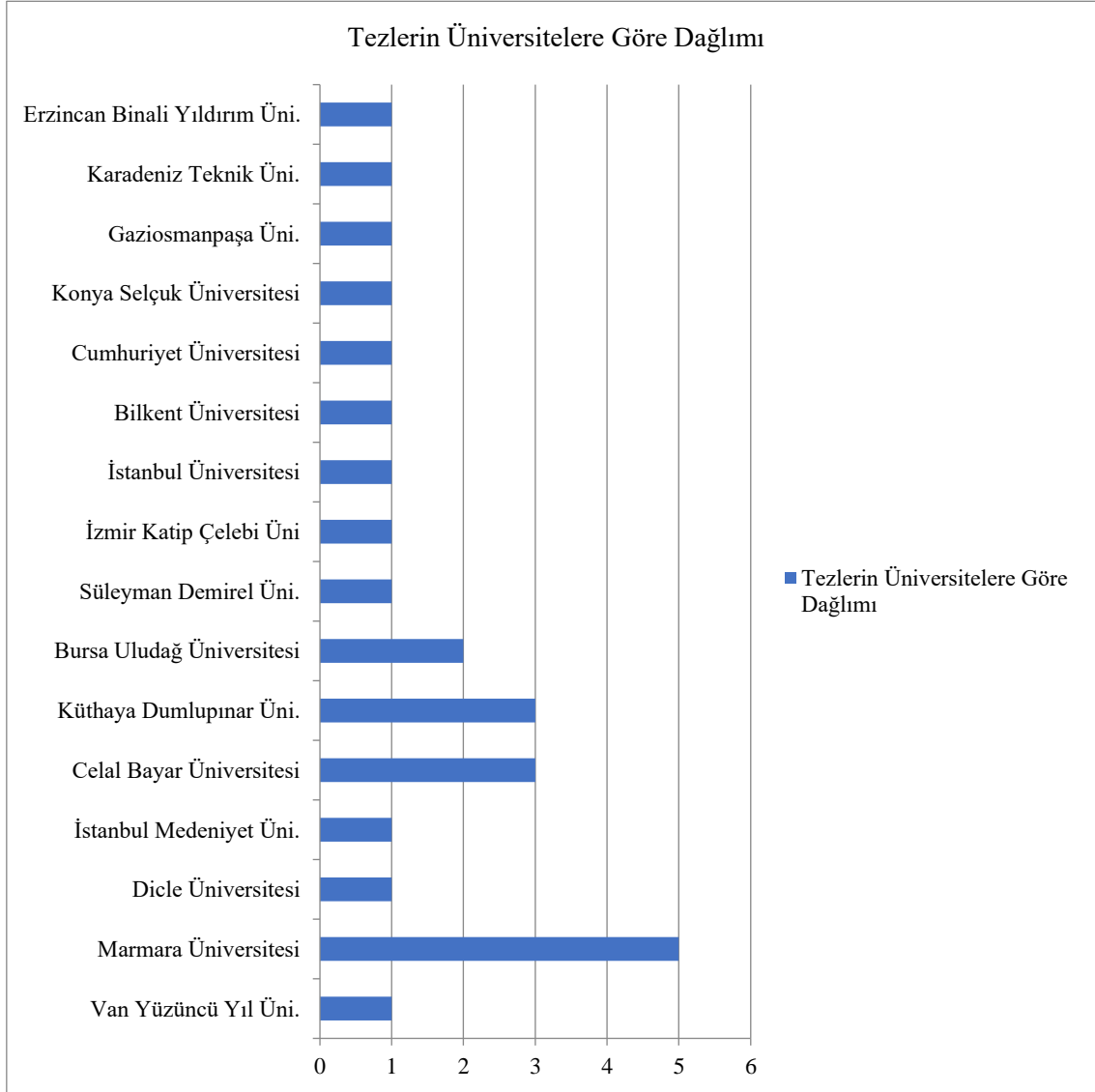
İncelenen tezlerin en eski tarihlisi 1988 yılında yapılmış olup en yeni tarihlisi 2019 yılında tamamlanmıştır. Çalışmamıza konu olan makaleler, 2002- 2020 tarihleri arasında yayımlanmıştır.

Tablo 1'de çalışmamızda incelenen tezlerin adları, çalışmayı yapan akademisyenlerin isimleri, danışmanlık yapan bilim insanlarının isimleri, unvanları ile tezlerin türü ve onay tarihleri bulunmaktadır.

Tablo 1: Ahlak Kitapları Üzerine Yapılan Tez Çalışmalar

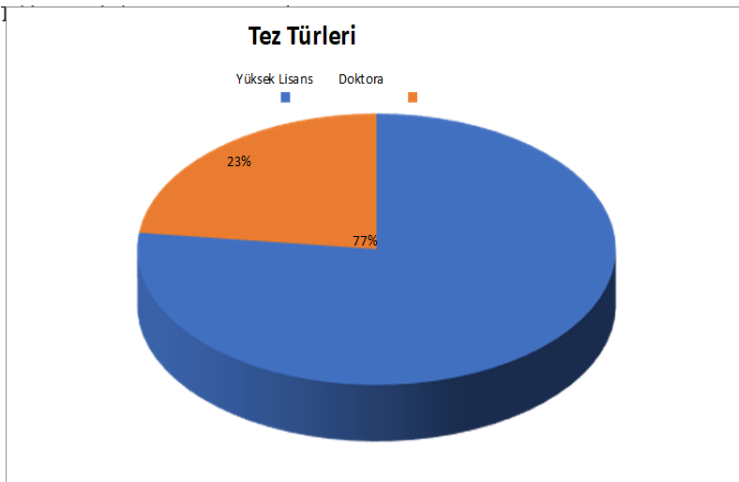
	Tezin adı	Tez yazarı	Tezin danışmanı	Tezin türü	Tezin Yapıldığı Üniversite/Enstitü	Tarih
1	Ahlak-ı Alai'nin ikinci kitabı İlmü Tedbiri'l-Menzil'de eğitim	Ali Köse	Doc. Dr. Mahmud Çamdibi	Yüksek Lisans	Marmara Üniversitesi	1988
2	Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulaâsatu'l-Ahlak (Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri	Abdullah Çorumluoğlu	Doç. Dr. Hasan Ocak	Yüksek Lisans	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	2020
3	Kınalızâde Al Efendi ve Ahlak-ı Alai	Ayşe Sıdika Oktay	Prof. Dr. Mustafa Çağrıncı	Doktora	Marmara Üniversitesi	1998
4	Kınalızâde Ali Efendi'de (Ahlak-ı Alai'de) sorumluluk bilinci ve boyutları	Hikmet Çamcı	Doç. Dr. Nuri Adıgüzel	Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2004
5	Ahlâk-ı Alâî (metin-sözlük-sentaks incelemesi)	Enfel Doğan	Prof. Dr. Mustafa Özkan	Doktora	İstanbul Üniversitesi	2006
6	Hocazade Abdülaziz Efendi; Ahlak-ı Muhsini tercümesi	Hüseyin Altınpay	Prof. Dr. Adem Ceyhan	Yüksek Lisans	Celal Bayar Üniversitesi	2008
7	Pendname-i Azmi'nin Osmanlı Nasihatname Gelneğindeki Yeri	Sibel Kocaer	Yrd. Doc. Mehmet Kalpaklı	Yüksek Lisans	Bilkent Üniversitesi	2009
8	İbn-i Melek Muhammed bin Abdüllatif Bahrü'l-Hikem(giriş-çeviri yazılı metin-inceleme-İndeks)	Turgut Akarslan	Prof. Dr. Hanifi Vural	Yüksek Lisans	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	2010
9	Bostanzâde Yahyâ Efendi ve Mir'âtü'l-Ahlâk'ı (inceleme-metin)	Nurgül Sucu	Prof. Dr. Ahmet Sevgi	Doktora	Selçuk Üniversitesi	2010
10	Ahlak-ı Alai'de Eğitim Felsefesi	Abdullah Bozkurt	Prof. Dr. İsmail Yakıt	Yüksek Lisans Tezi	Süleyman Demirel Üniversitesi	2010
11	Bursevî Muhyiddîn Halife'nin İbretnâme'si: Metin ve inceleme	Ramadan Doğan	Prof. Dr. A. Azmi Bilgin	Doktora	İstanbul Üniversitesi	2011
12	Hocazade Abdülaziz Efendi ve Ahlak-ı Muhsini Tercümesi (İnceleme Metin 61a-165b)	Osman Peker	Doç. Dr. Atilla Batur	Yüksek Lisans Tezi,	Dumlupınar Üniversitesi	2011
13	Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Şerhu Ahlak-ı Adud Adlı Eseri, Metin Tahkiki ve Değerlendirme	Asiye Aykıt	Prof. Dr. İsmail Kara	Doktora Tezi	Marmara Üniversitesi	2013
14	Abdurrahmân Abdî Paşa'nın Müfîd adlı eseri	Büşra Karacan	Doç. Dr. Mücahit Kaçar	Yüksek Lisans	Karadeniz Teknik Üniversitesi	2015
15	Azmî Pir Mehmed'in Enisü'l-Arifin'i (İnceleme-tenkitli metin)	Fatih Koyuncu	Prof. Dr. Adem Ceyhan	Doktora	Celal Bayar Üniversitesi	2016
16	Ahlak-ı Alâî'de İnsan Tabiatı: Tabii ve Kesbi Nitelikler	Emre Çeliker	Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu	Yüksek Lisans Tezi	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	2016
17	Bir Siyasetname Olarak Kınalızâde Ali Efendi'nin Ahlak-ı Alai Eserinde Yönetim Siyaset İlişkisi	Muhammed Enes Zorlu	Doç. Dr. Özgür Önder	Yüksek Lisans Tezi	Dumlupınar Üniversitesi	2018
18	Ömer Efendi'nin Ahlak-ı Muhsini Tercümesi:Metin- İnceleme [K98-B -198-A]	Fatma Hilal Kurt	Dr. Öğr. Üyesi Bilal Elbir	Yüksek Lisans Tezi	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	2019
19	Ahlak-ı Muhsini: Metin-İnceleme (1A-98B)	Esra Yılmaz Bozo	Dr. Öğr. Üyesi Bilal Elbir	Yüksek Lisans Tezi	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	2019
20	Kınalızâde Ali Çelebi'nin Ahlak-ı Alai Çerçevesinde Devlet Felsefesi	Sümeysra Yolcu	Dr. Öğretim Üyesi Hidayet Peker	Yüksek Lisans Tezi	Bursa Uludağ Üniversitesi	2019
21	Kınalızâde Ali Eefendi'nin Ahlak-ı Alai'sinde Ahlak ve Eğitim Anlayışı	Merve Nur Kesmetaş Serçe	Prof. Dr. Mustafa Usta	Yüksek Lisans Tezi	Marmara Üniversitesi	2019
22	Hüseyin Vaiz El - Kaşifi'nin Ahlak-ı Muhsini'si	Kasım Çazım	Dr. Öğretim Üyesi Yunus Kaplan	Yüksek Lisans Tezi	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	2019
23	Taşköprizâde'nin Ahlak-ı Adudiyye Şerhinde Aile ve Devlet Ahlakı	Yasemin Yılmaz	Prof. Dr. Enver Uysal	Yüksek Lisans Tezi	Bursa Uludağ Üniversitesi	2019
24	Feridüddîn Attâr'ın Pend-nâmesi'nin Abdurrahmân Abdî Paşa şerhi: Müfîd (35a-105a varakları arası inceleme-metin)	Muhammet Kamçı	Dr. Öğr. Üyesi Bülent Şığva	Yüksek Lisans	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	2019
25	Osmanzâde Ahmed Taib'in Ahlak-ı Ahmedi İsimli Eseri (İnceleme-Metin-İndeks)	Murat Turğut	Doç. Dr. Ramazan Sarıçiçek	Yüksek Lisans Tezi	Dicle Üniversitesi	2019
26	Osmanzâde Ahmed Taib Efendi ve Hulâsatu'l-Ahlak (Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri	Abdullah Çorumluoğlu	Doç. Dr. Hasan Ocak	Yüksek Lisans	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	2020

Tablo 2 : Tezlerin Yapıldığı Üniversitelere Göre Dağılımı

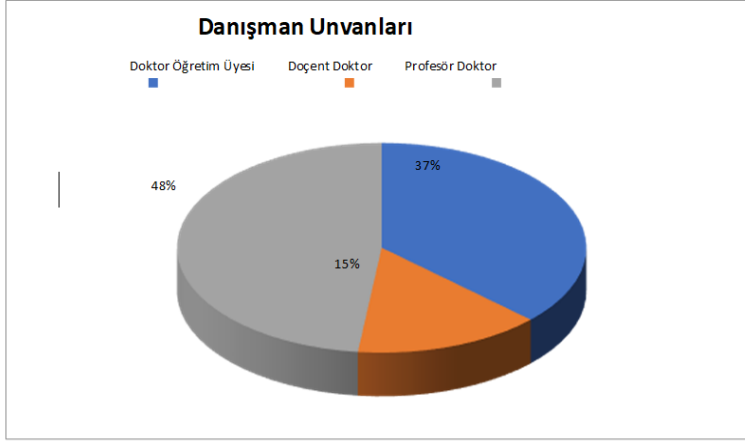
Tablo 2'ye bakıldığında, yayımlanan tezlerin çoğunlukla Marmara Üniversitesi (5), Manisa Celal Bayar Üniversitesi (3), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi (3) yapıldığı görülmektedir.

Tablo 3: Tezlerin Türüne Göre Dağılımı

Tablo 3 incelendiğinde tezlerin 21'inin yüksek lisans, 5'inin doktora tezleri oluşturmaktadır.

Tablo 4: Tez Danışmanlarının Unvanlarına Göre Dağılımı

Tablo 4'ü incelediğimizde yapılan tezlerin en fazla %48 ile profesör doktor (12) danışmanlığında yaptırıldığı görülmektedir; bunun yanı sıra doktor öğretim üyesi danışmanlığında 10, doçent doktor danışmanlığında ise 4 farklı tez yapıldığı anlaşılmaktadır.

İncelenen tezlerin konularına bakıldığında tezlerin 16'sında ahlak kitaplarının edisyon-kritiği ve metin incelemesi yapılmıştır. Diğer çalışmalarda ise ele alınan ahlak kitaplarının çeşitli temalar açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Aşağıda verilen tabloda bu temalara yer verilmiştir.

Tablo 5. Çalışmalarda Yer verilen Temalar

ELE ALINAN TEMA	YAPILAN ÇALIŞMA SAYISI
Seyahatname Geleneği	1 adet
Eğitim Felsefesi	3 adet
Aile ve Devlet Ahlakı	2 adet
Sözlük Sentaks İncelemesi	3 adet
Erdem İncelemesi	1 adet
Metin İnceleme	16 adet

Çalışmamızda konu olarak ele alınan tezlerin yapı bakımından değerlendirildiğinde standart bir şekil yapısı bulunmadığı görülmüştür. Her alanda yapılan tezlerin bölüm başlıkları farklılık oluşturabilmektedir. “Bulgu” başlığı, klasik edebiyata ait tez çalışmalarında kullanılmadığından İncelenen tezlerde bulgu ifadelerine genellikle çalışmanın sonuç bölümlerinde verilmiştir:

- ✓ Sibel Kocaer, “Pendname-i Azmi'nin Osmanlı Nasihatname Geleneğindeki Yeri” isimli tezinde sınırlılıklar olduğunu, kaynak olarak çalıştıkları metnin üretildiği dönemin geleneğinin bir parçası olduğunu belirtmiştir. Alt konu olarak incelediği ahlak, görgü, temizlik başlıkların üretildikleri dönemde adab kelimesi ile karşılanan bir bütüne işaret ettiği üzerinde durmuştur
- ✓ Muhammet Kamçı, çalışmasında Osmanzâde Ahmed Tâib, eserinde öncelikle ahlak ilminin önemini ve herkes tarafından bilinmesi gerekli zorunluluk olduğunu, bununda kısa ve öz cümleler ile ifade etmeye çalıştığını söylemektedir. Konu olarak ele aldığı ahlak kitabında dört ana başlık olarak hikmet, iffet, şecaat ve adalet erdemlerinin üzerinde durduğunu belirtmiştir.
- ✓ Büşra Karacan, tezinde konu olarak aldığı ahlak kitabında felsefi içerik olarak Tûsî'nin eserinin takip edildiğini belirtmiş. Aynı dönemde yazılmış kitaplarda bulunan tutarsızlıklardan uzak ve eksik olan yanlarının tamamlaması sebebiyle kitabın özgünlüğü üzerinde durulmuştur
- ✓ Hikmet Çamcı, eserinde Kınalızâde'nin ebedî ve hakiki saadete, bu dünyada nazarî ve amelî felsefenin gereklerini yerine getirmekle ulaşılabileceğini belirtirken diğer yandan ilahi aşkla bu mutluluğa ulaşılabileceğini aktarmıştır.
- ✓ Yasemin Yılmaz, çalışma konusu olarak seçtiği eserde Taşköprüzâde, aile ve devlet ahlakı alanında kendisine kadar ulaşan mirası dinî-felsefi çizgi içinde yorumlayarak dönemin ihtiyaç ve problemlerine uygun şekilde düzenlediğini belirtmiş. Konu olarak ele alınan ahlak kitabında belirtilen fikirlerin 16. yüzyıl Osmanlı devletinde ahlak felsefesinin canlı bir gelenek halinde devam ettiğini belirtmiştir.
- ✓ Nurgül Sucu, Bostanzâde Yahya Efendi; Mir'atü'l-Ahlâk'ın kendi devrine kadar ulaşan bu geleneğin son halkası olmasının sağladığı avantajla, eserinde, kendisine ulaşan bütün bilgileri ve büyük kültürel mirası

yeniden değerlendirmiş, dinî, tasavvufî, felsefî yönünü ihmal etmeden ve adete sentez yaparak, yeni bir eser meydana getirdiğini belirtmiştir.

- ✓ Ramadan Doğan, Bursevî Muhyiddîn Halîfe'nin İbretnâme'si: Metin ve inceleme isimli tezinin konusu olan eserde şairin okuyucuya doğrudan ibretlik olaylar anlatırken sözlerini ayet ve hadislerle desteklediğini, eserde ahlaki kuralların yanı sıra insan ilişkilerine dair öğütler verdiğini belirtmiştir.
- ✓ Osman Peker, Hocazâde Abdülaziz Efendi'nin tercüme ettiği, Hüseyin Vâiz Kâşifi'nin Ahlâk-ı Muhsinî adlı Farsça eserde Mirza Muhsin'in şahsiyetinde, güzel ahlâkın nasıl oluşturulacağını anlatıldığı bir kitap olduğunun yanı sıra hangi dönemde yazıldığı ve sunulduğu padişahı belirtmiştir. Çalışın eserin bir ahlâk kitabı olduğu kadar bir siyâsetnâme özelliği olduğunu söylemiştir Eserin yazılış sebebinin bir şehzadeyi eğitmek olması dolayısıyla siyâsetnâme özelliği taşıyan metinde ülkeyi yöneten padişahların uyması gereken ahlâkî kurallar ile yöneticilerin tebaalarına nasıl davranmaları gerektiği konusu üzerinde durulmuştur.
- ✓ Ali Köse, Ahlak-ı Alâî'nin beğenilip çok okunması ve de rağbet görmesinde içeriğinin yanında üslûbunun farklılığının olduğu üzerinde durmuş ve eserin yazılış biçimi hakkında bilgi vermiştir. Eseri oluşturan nazım türlerinin sayısal olarak dağılımını vererek içeriği üzerinde durmuştur.
- ✓ Fatma Hilal Kurt, çalışmayla Klasik Türk edebiyatında rağbet görmüş ahlâkî bir eser araştırmacıların ve okuyucuların ilgisine sunulduğunu belirtmiştir. Ayrıca eserde yer alan konular, ahlâkî kavramlar, değerler eğitimi açısından önemli görülmektedir. Ahlâk-ı Muhsinî'nin günümüz araştırmacılarının ve eğitimcilerinin yararlanabileceği önemli bir eser olduğu üzerinde durulmuştur
- ✓ Sümeyra Yolcu, çalışmasında genel olarak devlet kavramı, devletin işleyişi ve İslam devlet felsefesinin tartışıldığı özel olarak da Ahlâk-ı Alâî'nin incelendiğini belirtmiştir. Ahlâk-ı Alâî çerçevesinde Osmanlı'nın devlet felsefesinin yapı taşları, Machiavelli ile Kınalızâde'nin devlet felsefesinin karşılaştırılması ve Kınalızâde'nin devlet felsefesinde adâlet ve sevgi kavramlarının önemi üzerinde durmuştur. Sümeyra Yolcu, Kınalızâde'nin eserinden yola çıkarak ahlak kavramlarının bir kısmının Türk toplum ve devlet anlayışına tam olarak uymadığını gördüğü, bu doğrultuda kavramların tarihsel ve kültürel olma özelliği gereğince, bu kavramları doğrudan olduğu gibi almak yerine, Türk milletinin kültür, din ve gelenek anlayışına göre yeniden düzenlenerek ele alınması gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 5: Ahlak Kitapları Üzerine Yazılan Makale

	MAKALE ADI	YAZAR	ÜNVANI	YAYINLANDIĞI YER	TARİH
1	Kınalızâde Ali Efendi'nin hayatı ve Ahlâk-ı Alâî isimli eseri	Ayşe Sıdıka Oktay	Prof. Dr.	Divan	2002
2	Bostanzade Yahya Efendi'nin Mir'atü'l-Ahlak Adlı Eseri	Nurgül Sucu	Doktor	Turkish Studies	2011
3	Bostanzade Yahya Efendi'nin Mir'âtül-Ahlak'ında İbadetin Mana ve Muhtevası	Nurgül Sucu	Doktor	Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi	2011
4	Bir Siyasetname Olarak Ahlâk-ı Muhsinî	Mehmet Avçin	Öğretmen	Turkish Studies	2012
5	Kınalızâde Ali Efendi'de Mutluluk Ahlâkı Kavramının Felsefi Temelleri	Hasan Ocak	Doktor	Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	2012
6	Kınalızâde Ali Efendi'de Bir Ahlak Temellendirmesi Olarak Felsefe Din Uzlaştırması	Ömer Bozkurt	Doktor	Felsefe Dünyası	2013
7	Ahlakta İktisat: Ahlâk-ı Alâî'de İktisadi Meseleler	Ali Haydar Beşer	Arş Gör.	İş Ahlakı Dergisi	2014
8	Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin "Şerhu Ahlakı Adud" Adlı Eseri Bağlamında Siyaset Düşüncesi	Asiye Aykıt	Doktor	İlahiyat Fakültesi Dergisi	2014
9	Ahlak-ı Muhsinî'nin İslam Ahlak Düşüncesi Bakımından Önemi	Murat Demirkol	Prof. Dr.	Danışname	2015
10	Ahlak-ı Alai'de Aile Ahlakı	İbrahim Turan	Doç. Dr.	Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	2015
11	Nikomakhos'a Etik ile Ahlak-ı Alai'de Erdemler ve Mütercim Asım'ın Kamus'undaki etimolojik karşılıkları	Hüseyin Nejdet Ertuğ	Prof. Dr.	Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi	2015
12	Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Kınalızâde Ali Efendi'nin Ahlak-ı Alai' Üzerine Okumalar	Bahri Ata	Doç. Dr.	Pegem Akademi	2015
13	Ahlak-ı Alai'de Aile Ahlakı	İbrahim Turan	Doç. Dr.	Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	2015
14	Ahlâk-ı Alâî'nin Ahlâk Felsefesi Literatürü	Murat Demirkol	Doç. Dr.	Anadolu İlahiyat Akademisi	2016

	İçindeki Yeri ve Özgünlüğü			Araştırma Dergisi	
15	Bursevi Muhyiddin Halife ve İbretname'sine Dair	Ramadan Doğan	Doktor	Türkiyat Mecmuası	2016
16	Kınalızâde'nin Ahlâk-ı Alâî'de Yer Verdiği Rivayetlerin Kaynak Değeri	İlyas Canikli	Doktor	İnsan ve Toplum Bilim Araştırmaları Dergisi	2017
17	Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Şerhu Ahlâk-ı Adûd İsimli Eserinin Değerlendirilmesi	Asiye Aykıt	Doktor	Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi	2018
18	Kınalızâde Ali Efendi' Ahlak-ı Alai (Devlet ve Aile Ahlakı) Adlı Eserinin İncelenmesi	Ali Rıza Saklı	Prof.Dr	Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi	2018
19	Ahlaki Eğitim Rehberi Olarak Azmi Pir Mehmed'in Enisü'l-Ârifin' i	Fatih Koyuncu	Doktor	Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi	2019
20	Kınalızâde'nin Ahlâk-ı Alai Adlı Eserinde Ahlâk- Siyaset İlişkisi	Öznur Selen Kemaloğlu	Yüksek Lisans Öğrencisi	Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal	2019
21	Kınalızâde'nin Ahlâk-ı Alâî'sinde Devlet, Adalet ve Uluslararası İlişkiler	Erdem Özlü Fazlı Doğan	Doç. Dr./ Doç. Dr	Beytul hikmet An International Journal of Philosophy	2020
22	Abdurrahman Abdî Paşa'nın Pendname Şerhi İle İsmail Hakkı Bursevi'nin Pendname Şerhi'nin Karşılaştırılması	Fatih Yerdemir	Dr.	Asia Minor Studies	2020
23	Rıdvan Bin Abdülmennan'ın Terceme-i Ahlak-ı Muhsini'si	Fatih Koyuncu/ Selma Ataç	Doktor	Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi	2020

Tablo 5 incelendiğinde makalelerin 2002-2020 tarihleri arasında yazıldığı anlaşılmaktadır. Yazar eser isimleri incelendiğinde yapılan çalışmaların bazılarının doktora ve yüksek lisans tezlerinden yola çıkılarak oluşturulduğu, bazılarının da bağımsız çalışmalar şeklinde yapıldığı görülmektedir. 2 Makalenin çift yazarlı olduğu görülürken; Nurgül Sucu, Fatih Koyuncu, Murat Demirkol ve Asiye Aykıt'ın örnekleme ikişer makalesi bulunmaktadır. Ahlak kitapları üzerine yazılan makalelerin yazarlarının farklı alanlarda olması ahlakın bütün alanları ilgilendiren bir konu olmasıyla izah edilebilir. 23 Makaleden 12'si İlahiyat, 5'i edebiyat, 2'si iktisat, 2'si felsefe, 1'i uluslararası ilişkiler, 1'i sosyal bilgiler eğitimi alanındaki akademisyenler tarafından yazılmıştır. Ahlak konusunda yazılan makalelerin %52'sinin ilahiyat alanındaki akademisyenler tarafından yazılmasını, ahlak ve din arasındaki güçlü bağın bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.

İncelenen makalelerde yer alan sonuçlar:

- ✓ Asiye Aykıt, Şerhu Ahlâk-ı Adûd'un yazılış amacının, ahlâk ve siyaset alanlarında o dönemde yaşanan sıkıntılara ancak irfânî bakış açısı esas alınarak çözüm bulunabileceğini göstermek olduğu düşüncesindedir. Şerhu Ahlâk-ı Adûd'un felsefi disiplinleri geniş bir kaynak içerisinde harmanlayan, amelî boyutta tasavvufî usulleri öne çıkaran bu eserin ahlâk felsefesi alanında yapılacak çalışmalara özgün katkılar sunacağı kanaatinde olduğunu belirtmiştir.
- ✓ *Ahlâk-ı Alâî*'deki rivayetleri kaynaklarına göre dört ana başlık altında toplandığına, yaklaşık olarak sayılarının "yüz kırk altı" tespitinde bulunmuştur. Bunlardan "seksen beş" rivayetin birden fazla temel hadis kaynağında, "on yedi" rivayetin sınırlı sayıda hadis eserinde, "kırk iki" rivayetin hadis kaynakları dışındaki kitaplarda, "iki" rivayetin de şu an itibarıyla kaynağı belirlenememiştir.
- ✓ Kınalızâde Ali Efendi'nin Ahlâk-ı Alâî eserinde ahlakın iki temel dayanak üzerine inşa edildiğini belirtmiş. Din ve felsefe olarak belirttiği bu iki dayanağın hangisi öncelikli ve esas olandır sorusuna gelince, bununla ilgili bir karar verilememiş. Fakat eserin sistemi, tasnifi, bölümleri ve bölümlerinde açıklamaların büyük oranda felsefî birikime dayalı olduğu sonucuna varılmıştır.
- ✓ *Ahlâk-ı Muhsini*'yi İslam ahlak literatürü içinde özel bir konumda olduğunu belirtmiş, eserin ahlak felsefesinden ziyade ahlak eğitimi açısından katkı sağladığını sonucuna ulaşmış. Eserin yazıldığı dönemde olduğu gibi günümüzde de ahlak eğitiminde faydalı bir materyal olacağını belirtmiştir.
- ✓ İbrahim Turan, Ahlak eğitimi açısından Kınalızâde'nin 16. yüzyılda çocuk terbiyesi ile ilgili ortaya koyduğu temel ilkelerle, modern ahlak eğitimi yaklaşımlarının ortaya koyduğu ilkeler birlikte düşünüldüğünde, günümüz ahlak eğitimcilerinden farklı olarak Kınalızâde'nin, bir taraftan modern pedagojiye uygun ahlak eğitimi prensipleri ortaya koyarken diğer taraftan geleneksel kültürde yer alan, günlük hayata ilişkin adap ve usullerin öğretimini de ele alınıp işlediğini belirterek, günümüzde de değerler eğitiminde kullanılabileceği sonucuna ulaşmıştır.

- ✓ Mir'atü'l-Ahlâk adlı eserin ahlak alanında felsefi ve teorik tahliller yerine ahlak pratiğine ağırlık verdiğini belirtmiştir, ahlaki değerlin ayet ve hadislerle örneklendirildiğini belirterek çalışmasında bunlara yer vermiştir.
- ✓ Ahlâk-ı Alâî'de Kınalızâde, ameli ve nazari felsefenin tasnifini yapmış ve öğrenilip hayatta uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle nazari felsefenin saadete ulaşmak için çok gerekli olduğunu savunmuştur. Kınalızâde'nin insanın kendi mutluluğu için ahlak kavramı üzerinde durması gerektiği ve dini niteliklerinin üstün olması gerektiği sonucunu ulaştırmıştır.
- ✓ Kınalızâde'nin bilinçli olarak Türkçe yazdığı bu eser, ahlâk felsefesi kadar genel Türkçe literatür açısından da çok kıymetli bir örnek oluşu üzerinde durmuştur.
- ✓ Ahlâk-ı Alâî yazılırken İslami kaynaklardan hareketle bir değerlendirme yapıldığı, Kur'an ve Sünnet temelinde önermelerde bulunduğu tespitini yapmıştır. Buradan hareketle, günümüz ahlak eğitiminde modern ahlak eğitimi yaklaşımları ile birlikte kendi bilgi ve kültürel birikimimizi ortaya koyan temel ahlak eserlerini yeniden gözden geçirmemiz ve onları modern yaklaşımlarla karşılaştırarak kendimize uyarlamamız, özellikle ailede ahlak eğitimi açısından bizlere farklı bir bakış açısı kazandırırken, daha etkili bir ahlak eğitimi için kullanılabileceğini belirtmiştir.
- ✓ İbrahim Turan çalışmasında Ahlâk-ı Alâî'nin İslam düşüncesi kaynaklarının iktisadi açıdan tahlilini yapmış, günümüz için yorumlanarak yeniden üretilmesi gerektiği sonucuna varmıştır.
- ✓ Kınalızâde'nin Ahlâk-ı Alâî'yi yazarken bu konudaki en son kitap olmanın avantajıyla kendisine ulaşan bütün bilgileri ve büyük kültürel mirası engin birikiminin ışığında tekrar değerlendirdiğini ve felsefi, dini ve tasavvufî yönünü ihmal etmeden ve yeniden yorumunu yaparak yeni bir eser meydana getirdiğini vurgulamıştır.
- ✓ Ahlâk-ı Muhsinî tercümesinde genel ahlak kitaplarında görüldüğü gibi devlet yönetimi sadece bir bölüm olarak ele alındığını ancak siyasetnâmelerin ana teması devlet yönetimi olduğu için siyaset ve devlet yönetiminde gerekli olan vasıflar dışında bir konuya değinilmediği sonucuna ulaşmıştır.
- ✓ Fatih Koyuncu, Ahlâk-ı Muhsinî tercümesi üzerine yaptığı çalışması ile Osmanlı toplumunun geneline hitap etmesi için tercüme edilen edebî-ahlaki bir eser okuyucuların istifadesine sunulduğunu vurgulamıştır. Eserde yer alan kavramlar ve verilmek istenen mesajlar bir bütün olarak düşünüldüğünde tercümenin değerler eğitimi açısından önemli bir eser olduğu sonucuna varmıştır.
- ✓ Enisü'l-Ârifin'in Osmanlı toplumunda ahlâkî değerlere hangi açıdan ve nasıl bakıldığını göstermesi bakımından önemli olduğunu, eserin sonunda sade bir dille kaleme alınmış, halkın geneline hitap eden ve pratik bilgiler içeren kırk dokuz beyitlik bir nasihatnâmeye yer verildiğini, günümüz araştırmacılarının ve eğitimcilerinin istifade edebileceği önemli bir eser olduğu kanısına ulaşmıştır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada 26 adet yüksek lisans ve doktora tezi ile çeşitli dergilerde yer almış 23 makale iç ve dış yapı bakımından incelenmiştir. Yapılan tez çalışmaların çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde olduğu, tezlerin 16 farklı üniversitede yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tezlerin içeriğine bakıldığında genellikle ahlak kitaplarının edisyon-kritik ve metin incelemesi yapıldığı; bazı tez çalışmalarında eserlerin tematik olarak (eğitim, aile, devlet ve erdem) irdelendiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmaların ikisinde sözlük oluşturulduğu birinde de eserde yer alan kelime sayıların dağılımının yapıldığı tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde ele alınan ahlak kitaplarının alan açısından önemi ve eser sahibinin yaşadığı döneme etkisi üzerinde durulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte incelemesini yaptıkları ahlak kitaplarının dil ve üslupları açısından bilgi verdikleri görülmüştür.

Hazırlanan çalışmaların iç yapı analizlerine bakıldığında modern ahlak eğitimi yaklaşımlarıyla birlikte kendi bilgi ve kültür birikimimizi ortaya koyan temel ahlak eserlerinin yeniden gözden geçirilip onları modern yaklaşımlarla kendimize uyarlayarak istifade edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Ahlak kitapları üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde içerisinde yer vermiş olduğu rivayetlerin hadis kaynaklarının tespiti, hadislerin konularla ilişkilendirilmesi ve bunların değerlendirilmesi açısından önemlidir. İlahiyat alanında yapılan çalışmalarda ahlak kitaplarında yer alan ayet, hadis ve sözlerin irdelendiği görülmüştür.

Osmanlı döneminde yazılmış ahlak kitapları üzerine yapılan tez ve makale çalışmalarının farklı alanlarda çalışan akademisyenler tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Ahlakın birçok disiplini ilgilendiren ortak bir konu olarak farklı bakış açılarıyla irdelenmesi, ahlak kitaplarındaki derinliğin ortaya çıkarılmasına katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akgöz S. (2004). Meta Analiz, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Bursa.
- Kaymakcan R., Meydan H. (2016). Ahlâk Değerler ve Eğitimi, Dem Yayınları, İstanbul.
- Kaygısız, İ. (1997). “Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri”, *Eğitim Bilim ve Kültür Dergisi*, yıl 2, S. 8, İstanbul.
- Kınter N. (2006). Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlâk, DEM Yayınları, İstanbul.
- Levend A. S. (1963). “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız”, TDAY Belleten, Ankara.
- Şeref A. (2012). Ahlak İlmi, Elis Yayınları, Ankara.
- Tiryaki M. Z. (2015). İbn Sînâ Felsefesinde Mütchayyile/Müfekkire ve Vehim. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yazıbaşı M. A. (2014). Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet’e Osmanlı’da Ahlâk Eğitim ve Öğretimi, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* Cilt: 3, Sayı: 4, İstanbul.